

Komló Csaba

Eszterházy Károly Főiskola

csabakom@ektf.hu

AZ AUDIOVIZUÁLIS LÉNYEGKIEMELÉS SAJÁTOSSÁGAINAK VIZSGÁLATA AZ ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLÁN

Bevezetés

A 21. század digitális társadalmában élünk és ennek a társadalomnak az egyik jellemzője az, hogy hihetetlen mennyiségű információval vesz körül minket. Ebben az információdömpingben kiemelt szerepe van az audiovizuális információhordozóknak. Az audiovizuális kommunikációra épülő információátvitel jellemzői között (pl. az írásos dokumentumokkal összehasonlítva) említhetjük a gyorsaságot és a könnyebb befogadást. Fontos lenne azonban tudni, hogy a mozgókép által közvetített üzenet vajon célba ér-e?

Az Eszterházy Károly Főiskolán a 2013–2014-es tanévben végzett vizsgálat során megpróbáltuk kideríteni, hogy meghatározható-e a mozgóképek lényege. Ehhez természetesen az első lépés az volt, hogy megpróbáltuk meghatározni, hogy vajon mit tekinthetünk egy mozgókép lényegi elemének? A vizsgálatok során figyelembe kellett vennünk, hogy a különböző műfajok jelentésének rétegezettsége eltérő lehet, ráadásul a vizuális és az auditív információs csatorna hatása egyszerre éri a befogadót, ezért a vizsgálathoz próbáltunk olyan médiaelemeket kiválasztani, amelyeknél ezeknek a tényezőknek a hatása viszonylag objektíven értelmezhető. A teljes filmek vizsgálatát már a kutatás elején elvetettük, hiszen egy cselekményben gazdag, több órás alkotás lényegét valószínűleg senki sem fogalmazná meg azonos módon, így csupán filmrészleteket használtunk.

A kísérlet során elsőként egy némafilmből kiragadott részlet lényegét vizsgáltuk meg kérdőívek segítségével a főiskola hallgatói körében, hiszen ebben az esetben az auditív csatorna nem volt hatással a befogadókra a lényegkiemelés tekintetében. Sajnos a vizsgált némafilmeknél felmerült egy másik probléma: ezek a viszonylag egyszerű eszközökkel létrehozott, kiváló alkotások olyan sokrétegű jelentésrendszerrel rendelkeznek, amely gyakran lehetetlenné teszi a filmrészlet mondanivalójának egzakt megfogalmazását. Logikusnak tűnt tehát, hogy a vizsgálatba vonjunk be olyan mozgóképeket, amelyek kevesebb jelentésréteggel bírnak (rendszerint ilyenek pl. a hírek, dokumentumfilmek stb.). Ennél műfajnál vizsgáltuk meg az auditív csatorna szerepét is, hiszen a műfaj sajátosságaiból adódik, hogy az auditív csatornának nagyon fontos szerepe van (a tudósításokat rendszerint az auditív információra alapozva készítik el).

A vizsgálatok első tapasztalatai alapján tovább bővítettük a kísérletben használt mozgóképek típusát: egyrészt bevontunk a vizsgálatba olyan híradórészleteket, amelyeknek akár több jelentésréteggel is rendelkezhetnek, illetve olyan fikciós filmeket, amelyek mondanivalója sem a vizuális, sem az auditív csatornán nem jelenik meg, csak az emberi elme képes azt megalkotni.

A kísérlet eredményeinek bemutatásakor nem a vizsgálatok időrendjét követjük. Elsőként a híradások vizsgálatának eredményeit mutatjuk be, majd ezt követően

beszélünk a némafilmmel kapcsolatos eredményekről, végül egy fikciós filmből kiemelt filmrészlet lényegkiemelésével kapcsolatos információkat osztjuk meg.

Nem fikciós, egy jelentésrétegű mozgókép

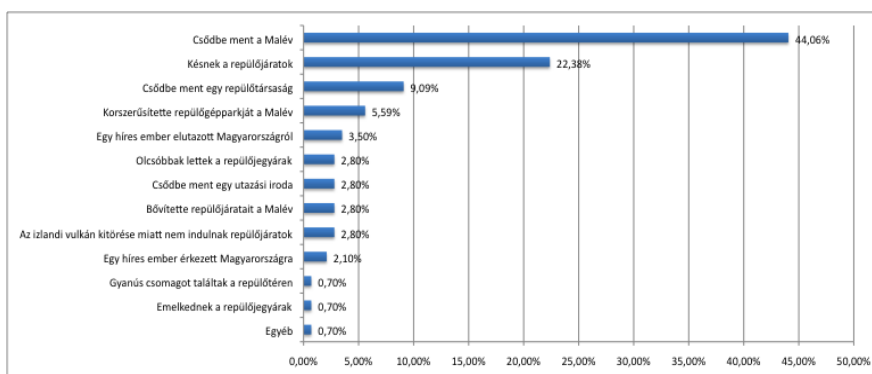
Az első filmrészlet tehát egy híradásból való, a kérdőívet kitöltőkkel közöltük, hogy a felvétel archív, azaz nem köthető az elmúlt hetek eseményeihez. A kiválasztás elsődleges szempontja egyrészt az volt, hogy csupán a képek alapján, a hang meghallgatása nélkül következtetni lehessen a tartalomra, másrészt a jelentésrétegek száma alacsony legyen. Éppen ezért a videó mindössze 19 másodperc hosszú, az első 10 másodpercben a check-in pultnál várakozó utasok láthatók (többször is olvasható a Malév felirat), majd az utolsó 9 másodpercben egy leszálló Malév gép. A videóban nem utal semmi közvetlenül arra, hogy csődbe ment a Malév (erről szól a bejátszás). A videorészlet szövege (amit a videorészlet meghallgatásánál a válaszadók természetesen nem hallottak):

„Múlt péntek reggel derült ki: 66 év után csődbe ment a MALÉV. Nem szálltak fel a gépek, százak rekedtek a reptéren, 750 000 embernek volt érvényes foglalása. Forgalmának 40%-át adta a MALÉV, így most nehéz helyzetbe kerülhet a 2005-ben privatizált Liszt Ferenc repülőtér is.”

A kérdőívben megadott lehetséges válaszok a következők:

- Egy híres ember érkezett Magyarországra
- Egy híres ember elutazott Magyarországról
- Csődbe ment egy utazási iroda
- Csődbe ment egy repülőársaság
- Csődbe ment a Malév
- Bővítette repülőjáratait a Malév
- Késnek a repülőjáratok
- Az izlandi vulkán kitörése miatt nem indulnak repülőjáratok
- Gyanús csomagot találtak a repülőtéren
- Korszerűsítette repülőgépparkját a Malév
- Emelkednek a repülőjegyárak
- Olcsóbbak lettek a repülőjegyek

A kérdőívet 143-an töltötték ki értékelhető módon. A válaszok eloszlása a következő:

Meglepő, hogy egy évvel a Malév csődbemenetele után a válaszadók 44%-a erre asszociál a képek alapján, így ennél a videónál egyértelműen kijelenthetjük, hogy a felhasználók szerint, kizárólag a képi információra alapozva, ez a film lényege.

Nagyjából a válaszadók 22%-a gondolta úgy, hogy a mozgókép a repülőjáratok késéséről szól, annak ellenére, hogy ennek képileg ellent mond az, hogy az utasok a check-in pultnál várokoznak, holott egy ilyen hír illusztrációja valószínűleg inkább az érkezési oldalon várokozókat mutatná.

A válaszadók 9%-nak a véleménye szerint a képek arra utalnak, hogy csődbe ment egy repülőársaság, ami – ismerve a videó tartalmát – teljesen indokolt, ahogy az az 5,59% aki szerint a híradáslényege az, hogy korszerűsítette repülőgépparkját a Malév.

A film alapján nehéz megmondani, hogy miért választott a kérdőívet kitöltők 3,5%-a úgy, hogy a videón az látható, ahogyan egy híres ember elutazik Magyarországról, hiszen a repülő leszáll a felvételen és csak 2,1% választotta azt, hogy egy híres ember érkezik.

A válaszadók 2,8%-a szerint a híradás arról szól, hogy olcsóbbak lettek a repülőjegyek. A képek alapján ez nehezen indokolható, hiszen nem látunk sem fizető utasokat, sem repülőjegyet, sem adatokat a repülőjegyek áráról, érdekes, hogy a repülőjegyek árának növekedésére csak 0,7%-nyian voksoltak.

Meglepő, hogy csupán 2,8% vélekedett úgy, hogy a képeken egy csődbe ment utazási irodát bemutató híradás látható, holott ez viszonylag közel áll a videó eredeti jelentéséhez.

A film alapján nehezen indokolható, hogy miért választott a kérdőívet kitöltők 2,8%-a úgy, hogy a videón az izlandi vulkán kitörése miatt nem induló járatok láthatók, hiszen a képen sem vulkán, sem füst nincs, és a felvétel második felében látható repülőgép le- és nem felszáll. Ahogyan az sem igazolható, hogy a repülőtéren gyanús csomagot találtak volna, amit a válaszadók 0,7%-a gondolt.

0,7% nem talált olyan választ, ami számára elfogadható lenne, ezért az „egyéb” lehetőséget jelölte meg, azonban ennek ellenére nem írt be értelmezhető választ.

A válaszadókat megkértük, hogy a kérdőív kitöltése után ismét tekintsék meg a híradást, de most hallgassák meg az eredeti hangját is a felvételnek. A videó szövege annyira egyértelmű, hogy feltételeztük, hogy a válaszok szinte teljes egészében a „Csődbe ment a Malév” válaszlehetőségből fognak kikerülni, ami teljesült is: 95,1% válaszolt így, míg 4,7% a „Csődbe ment egy repülőársaság” és 0,7% a „Gyanús csomagot találtak a repülőtéren” opciót választotta.

A második filmrészlet is egy híradásból való, a kiválasztás szempontja az volt, hogy a videorészlet jelentése (a hanggal együtt) egyértelmű legyen, de a jelentésrétegek legyenek egy kicsit összetettebbek, mint az előző filmnél. Éppen ezért hosszabb részletet választottunk, és az is fontos szempont volt, hogy a képek alapján ne legyen teljesen egyértelmű, hogy miről szól a film. Sok-sok keresgélés után egy olyan híradást választottunk, ami a vakok biciklitúrájáról szól. Úgy gondoltuk, hogy a képek alapján egyértelmű lesz, hogy a film egyik központi eleme a kerékpár, de az a vártatlan tény, hogy vakok kerékpároznak ideális lesz annak a vizsgálatára, hogy mennyire lehet az auditív információhordozó nélkül kitalálni a filmrészlet lényegét. A filmben a narrátoron kívül többen is megszólalnak, elmondják élményüket a biciklitúrával kapcsolatban. A látássérült megszólalóról – véleményünk szerint – nem lehet egyértelműen látni a fogyatékoságát. Az illusztrálóképek a tandem kerékpárokat és a kerékpárosokat mutatják. A videorészlet 1perc 19 másodperc hosszú. Ahogyan az előző vizsgálatnál, itt is elsőként hang nélkül mutattuk meg a videót. A bejátszás szövege (amit természetesen majd csak a második bejátszásnál hallhatnak a kitöltők):

Narrátor: Az első kilométerek után az első megálló a vakok biciklitúráján. A tandem biciklikon elől a látók ülnek, hátul a vakok, így mindkettejüknek oda kell figyelniük arra, amit csinálnak.

Látó 1: Indulunk, figyeljünk oda, készen vagyunk, most meg akarunk állni, meg fogunk állni, most nem hajtunk, most lazítunk. Vagy, tegyük föl, hogyha elmegyünk egy olyan helyen, ahol picit le kell húzzuk a fejünket, hogy az ág ne verje ki, akkor szólunk a hátsó kollégának hogy ő is ugyanezt megtegye.

Narrátor: És élmény ez a vakoknak is. Ők azt mondják: a legnehezebb az, hogy 100%-ig meg kell bízniuk az előttük ülőkben, akár ismerik akár nem.

Látássérült 1: Az utolsó biciklis élményem egy éve volt és az nagyon negatívan végződött, egy nagy eséssel. Egy kicsit félttem, amikor felültem a biciklire, de most már túl vagyunk szerintem 5 kilométeren biztosan, és most már nagyon jó érzés. Nagyon sokat számít, hogy az ember kivel megy együtt, hát hogy ki ül elől.

Narrátor: A biciklitúra résztvevői Tihanyba is elmennek majd, az apátságba is és múzeumba is, ahol pedig a vakok fogják tanítani a látókat.

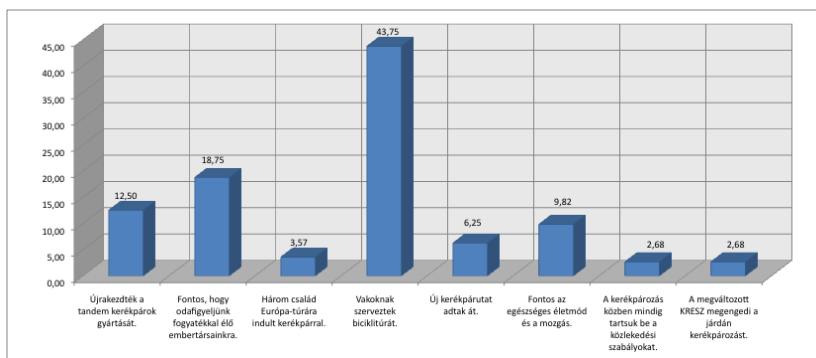
Látó 2: Vak társaink megmutatják nekünk, hogy hogy lehet vakokkal megnézni egy múzeumot, ami nagy élmény lesz számunkra és atyai áldást is kap a biciklitúra.

Narrátor: a túra három napig tart, ezalatt körbeticiklizik a Balatont, és mennek majd borospincékbe is balatoni borokat kóstolni.

A kérdőívben megadott lehetséges válaszok a következők:

- Fontos az egészséges életmód és a mozgás.
- A kerékpározás közben mindig tartjuk be a közlekedési szabályokat.
- Új kerékpárutat adtak át.
- Vakoknak szerveztek biciklitúrát.
- A megváltozott KRESZ megengedi a járdán kerékpározást.
- Újrakezdték a tandem kerékpárok gyártását.
- Fontos, hogy odafigyeljünk fogyatékkal élő embertársainkra.
- Három család Európa-túrára indult kerékpárral.

A kérdőívet 112-en töltötték ki értékelhető módon. A válaszok eloszlása az alábbi:

A válaszadók 43,75%-a szerint a képek alapján a film vakoknak szervezett biciklitúráról szól, így ennél a videónál egyértelműen kijelenthetjük, hogy a felhasználók szerint, kizárólag a képi információra alapozva, ez a film lényege. Meglepő, hogy az arány magasabb, mint az előző videónál. Elképzelhető, hogy ennek az az egyik oka, hogy a válaszok között szerepel a „Fontos, hogy odafigyeljünk fogyatékkal élő embertársainkra” lehetőség (a válaszadók 18,75%-a választotta ezt a lehetőséget), ami befolyásolhatta a döntést.

A válaszadók 12,5%-a gondolta úgy, hogy a film tandem kerékpárok gyártásának újrakezdéséről szól, annak ellenére, hogy ennek képileg ellent mond az, hogy gyártósorok, üzemi képek nem szerepelnek a bejátszásban.

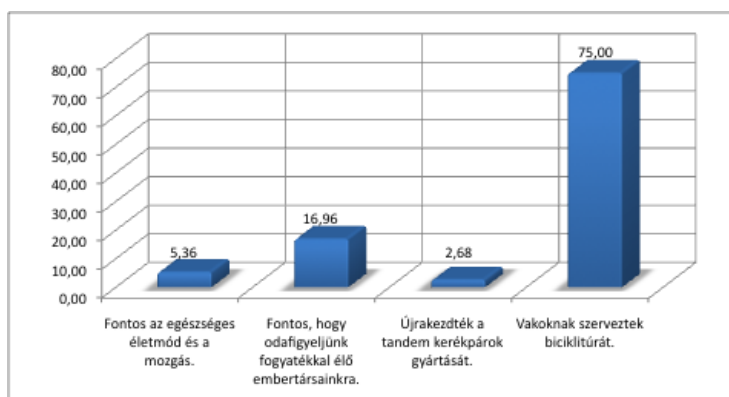
A válaszadók 9,85%-nak a véleménye szerint a képek arra hívják fel a figyelmet, hogy fontos az egészséges életmód és a mozgás, ami a képsorok láttán teljesen indokoltnak mondható.

A kérdőívet kitöltők 6,25%-a véli úgy, hogy a videón egy új kerékpárút átadását láthatjuk (annak ellenére, hogy az átadási ceremónia sehol nem jelenik meg vizuálisan).

A film alapján nehéz megmondani, hogy miért választott a kérdőívet kitöltők 3,57%-a úgy, hogy a videón az látható, ahogyan három család európai túrára indul, hiszen a kerékpárokon nem voltak csomagok, nem jelent meg a tudósításban térkép, ami a tervezett útvonalat mutatná stb.

A válaszadók 2,68–2,68%-a arra voksolt, hogy a képeken az látható, hogy „a kerékpározás közben mindig tartsuk be a közlekedési szabályokat” illetve „a megváltozott KRESZ megengedi a járdán kerékpározást”. Ezek a válaszok csak részben indokolhatóak a videó vizuális tartalma alapján, hiszen sem KRESZ tábla, sem nyilatkozó hivatalos személy nem látható a videón.

A válaszadókat itt is megkértük, hogy a kérdőív kitöltése után újra tekintsék meg a híradást, de most hallgassák meg az eredeti hangját is a felvételnek. A videó szövege annyira egyértelmű, hogy feltételeztük, hogy a válaszok szinte teljes egészében a „vakoknak szerveztek biciklitúrát” válaszlehetőségből fognak kikerülni, ami teljesült is: 75% választott így, míg 16,96% a „fontos, hogy odafigyeljünk fogyatékkal élő embertársainkra” és 5,36% a „fontos az egészséges életmód és a mozgás” opciót választotta. A teszt kitöltőinek 2,68% a hanganyagban hallottak ellenére ragaszkodott ahhoz, hogy a videó a tandemkerékpárok gyártásának megkezdéséről szól.

Első ránézésre úgy tűnhet, hogy az előző mozgóképnél többen kitalálták, hogy miről szól a film. Azonban vegyük figyelembe, hogy itt több jelentésréteggel van dolgunk. A híradás elsődleges jelentése, hogy biciklitúrát szerveztek vakoknak. A másodlagos, általánosabb szintű jelentésréteg, hogy fontos az egészséges életmód és a mozgás (természetesen a nem látó embertársainknak is) és a legmagasabb szintű jelentés, hogy fontos odafigyelni a fogyatékkal élő embertársainkra. Mivel a válaszadás során nem volt lehetőség több választ megjelölni, így ezt figyelembe véve a válaszadók 97,32%-a helyesen választotta ki a mozgókép lényegét.

A harmadik filmrészlet Charlie Chaplin 1925-ben bemutatott, majd 1942-ben részben átdolgozott és újra bemutatott Aranyláz című filmjéből való. A jelenet egy kunyhóban játszódik, hol Charlie és Big Jim (Mack Swain) régóta éheznek, mert egy hóvihár miatt nem tudnak kijönni a házból. Végso kétségbeesésükben megfőzik Charlie cipőjét, amit Charlie – Big Jimmel ellentétben – jóízűen elfogyaszt. A jelenet ötlete feltehetőleg egy újságcikk, amit Charlie Chaplin olvashatott az 1846-os George Donner expedícióról, amelynek során a Sierra Nevada megmászása közben az expedíció tagjai hóviharba kerültek, ami elvágtá őket a külvilágtól. Az élelem elfogyása után a hosszú éhezés következtében először a cipőiket, majd embertársakat falták fel.

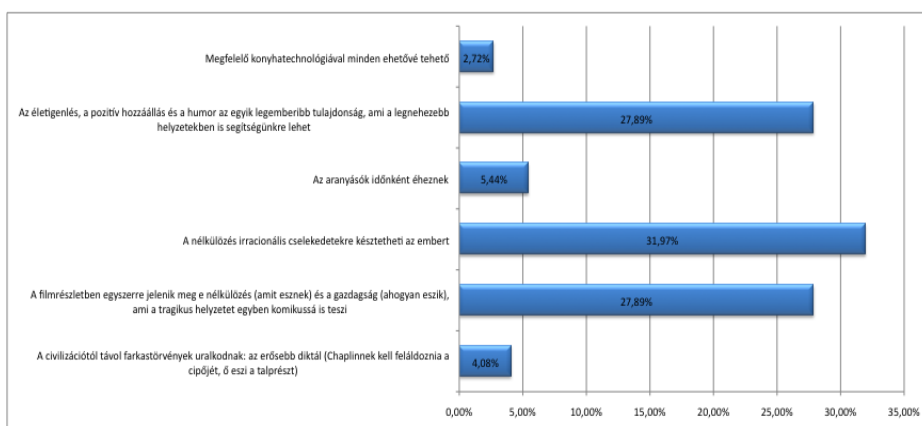
A kicsit kevesebb, mint 3 perces jelenetben látjuk, ahogy Charlie lelkesen főzi a cipőjét, megvizsgálja, hogy puhára főtt-e már, Big Jim pedig türelmetlenül vár. Chaplin gondosan megtisztítja a tálaláshoz használt tányért, majd ráteszi a cipőt és meglocsolja „cipőlével”, végül gondosan feltálalja. A talprészt szánja Big Jim-nek, aki ezt erőfölényével élve visszautasítja és átadja Chaplinnek, aki azt jóízűen, a cipőfűző spagetti körettel együtt elfogyasztja. Olyannyira ízlik neki a fogás, hogy a cipőt összetartó szögekről is leszed minden apró „ételdarabot”. Big Jim is elfogyasztja – ha nem is ilyen lelkesen – a cipőfelsőrészt.

A fikciós filmek lényegének, mondanivalójának meghatározása természetesen sokkal összetettebb feladat, mint pl. a híradásoké. Bonyolultabb cselekmény, összetettebb, esetenként dinamikus változó személyiségű szereplők, akikkel azonosulni tudunk vagy éppen ellenkezőleg: ellenszenvesnek tartjuk őket.

A vizsgálattal kapcsolatban azért esett a választás egy némafilmre, mert így a jelentésvizsgálatnál ki lehetett szűrni az auditív csatorna hatását: párbeszédeket, zenét, hangeffektusokat és biztosak lehetünk abban, hogy a mondanivalót a képi elemek hordozzák.

A kérdőív kitöltői az alábbi lehetőségek közül választhattak:

- Az aranyásók időnként éheznek
- A nélkülözés irracionális cselekedetekre készítheti az embert
- A civilizációtól távol farkastörvények uralkodnak: az erősebb diktál (Chaplinnek kell feláldoznia a cipőjét, ő eszi a talprészt)
- Megfelelő konyhatechnológiával minden ehetővé tehető
- A filmrészletben egyszerre jelenik meg a nélkülözés (amit esznek) és a gazdagság (ahogyan eszik), ami a tragikus helyzetet egyben komikussá is teszi
- Az életigenlés, a pozitív hozzáállás és a humor az egyik legemberibb tulajdonság, ami a legnehezebb helyzetekben is segítségünkre lehet

Az előző két vizsgálatnál a kérdőív kitöltőinek ki kellett találniuk, hogy a felsorolt válaszok közül melyik a helyes válasz (az első híradásnál) illetve melyek a helyes válaszok (a második videónál). Mindkét esetben voltak „hibás” válaszlehetőségek is, amelyek a mozgókép vizuális elemeinek félreértelmezéséből adódtak. A műfaj sajátosságaiból adódóan az auditív információs csatorna hozzáadásával ezek a hibás válaszok szinte teljesen eltűntek (az első esetben 0,7%-a, a másodikban 2,68%-a volt a válaszoknak egyértelműen hibásnak tekinthető).

Az Aranylázsal azonban más a helyzet. Egyrészt hiányzik az auditív csatorna, de ha lenne, a műfaji sajátosságoknak köszönhetően az sem lenne olyan mértékben informatív, mint a híradások esetén.

Másrészt ez az alig három perces filmrészlet – az alkotó zsenialitásának következtében – számos jelentésréteggel és árnyalattal felruházható. Véleményünk szerint a válaszok között nincs olyan, amelyet egyértelműen „hibásnak” lehetne tekinteni. Ezért ebben az esetben a válaszok nem azt mutatták meg, hogy a válaszadók közül hányan értelmezik megfelelően a vizuális elemeket, hanem inkább azt, hogy a számos lehetőség közül melyiket érzi a befogadó a hozzá legközelebb állónak.

A válaszokat két fő csoportra oszthatjuk fel. Az első csoportba tartoznak azok a válaszok, amelyek a történet konkrét jelentésrétegéhez köthetők. Ezek az alábbiak:

- Az aranyásók időnként éheznek

- A civilizációtól távol farkastörvények uralkodnak: az erősebb diktál (Chaplinnek kell feláldoznia a cipőjét, ő eszi a talprészt)
- A nélkülözés irracionális cselekedetekre készítheti az embert

A második csoportba azok a válaszok tartoznak, amelyek a film mélyebb jelentésrétegét képviselik:

- A filmrészletben egyszerre jelenik meg a nélkülözés (amit esznek) és a gazdagság (ahogyan eszik), ami a tragikus helyzetet egyben komikussá is teszi
- Az életigenlés, a pozitív hozzáállás és a humor az egyik legemberibb tulajdonság, ami a legnehezebb helyzetekben is segítségünkre lehet

Egyik csoportba sem tartozik a „megfelelő konyhatechnológiával minden ehetővé tehető” válasz, ezt az elemet azért tettük be a válaszlehetőségek közé, hogy annak, aki nem akar, vagy nem tud nyilatkozni a film lényegéről, legyen hova menekülnie.

A kérdőívet a film megtekintése után 147-en töltötték ki értékelhető módon. A válaszok közül „a nélkülözés irracionális cselekedetekre készítheti az embert” jelölték meg a legtöbben (31,97%) amely válasz a konkrét jelentésréteghez kapcsolódik.

A gyakorisági sorban következő válaszok a mélyebb jelentésréteghez tartoznak: „a filmrészletben egyszerre jelenik meg a nélkülözés (amit esznek) és a gazdagság (ahogyan eszik), ami a tragikus helyzetet egyben komikussá is teszi” 27,89%-os értékkel és „az életigenlés, a pozitív hozzáállás és a humor az egyik legemberibb tulajdonság, ami a legnehezebb helyzetekben is segítségünkre lehet” szintén 27,89%-os aránnyal.

A negyedik és az ötödik leggyakoribb válasz a konkrét jelentésréteghez kapcsolódik, a válaszadók 5,44%-a választotta „az aranyásók időnként éheznek”, és 4,08%-a voksolt „a civilizációtól távol farkastörvények uralkodnak: az erősebb diktál (Chaplinnek kell feláldoznia a cipőjét, ő eszi a talprészt)” válaszlehetőségre.

A kérdőív kitöltésében résztvevők közül 2,72% nem akart vagy nem tudott érdemben nyilatkozni a filmrészlet lényegéről, ők a „megfelelő konyhatechnológiával minden ehetővé tehető” lehetőséget választották.

A válaszokat összesítve elmondhatjuk, hogy a kérdőív kitöltése során a válaszadók több mint fele (55,78%-a), a mélyebb, elvontabb jelentésréteghez tartozó válaszokat részesesítette előnyben, míg a 41,49% inkább a konkrét jelentéshez kapcsolódó válaszokra voksolt.

A negyedik filmrészlet kiválasztásánál fontos volt, hogy fikciós film legyen, ugyanakkor legyen benne párbeszéd is. A fikciós filmek párbeszédei segítenek megérteni a szereplők nézőpontját, egymáshoz való viszonyulásukat, árnyalják a szereplők személyiségét, de koránt sem olyan informatívak mint pl. a híradásoknál. Ez többek között azért nagyon fontos, mert a fikciós filmek lényegét így számos esetben nem köthetjük szorosan az auditív csatornához. A film lényegének megértéséhez szükséges információt a szereplők gyakran ki sem mondják, illetve bizonyos esetekben tudatosan elhallgatják, illetve nagyon fontos szerepe van annak, ahogy a szavakat kimondják (intonáció, indulatok stb.). Ráadásul a vizuális információ sem úgy utal a mozgókép lényegére, mint a pl. a híradásokban: a jól elkülöníthető tárgyi elemeken kívül szimbólumok, gesztusok, mimika, színek és még számtalan más elem, az auditív információval együtt, a befogadó asszociativitásán és kulturális meghatározottságán átszűrve alkotja meg a mű individualizált lényegét.

Éppen ezért, a válaszok megalkotásánál igyekeztünk arra törekedni, hogy minél többféle jelentésréteghez köthető választ hozzunk létre. Ennek ellenére biztosak vagyunk

benne, hogy a 15 válasz, koránt sem fedi (nem is fedheti le) mindazt, amit a filmrészlet befogadói a film lényegeként fogalmaznának meg. A válaszok között néhány olyan is található, amely véleményünk szerint nem köthető szorosan a filmrészlet mondanivalójához. Ezeknek a válaszoknak a kontroll szerepük van, megpróbálják kiszűrni azokat a válaszadókat, akik nem megfelelően értelmezik az ilyen típusú audiovizuális információhordozók üzenetét.

A részlet a többek között 5 Oscar-díjjal jutalmazott Sam Mendes: Amerikai szépség című filmjéből való, amit 1999-ben mutattak be. Az előzményekhez kapcsolódóan talán elegendő annyit tudnunk, hogy a kívülről tökéletesnek látszó amerikai középosztálybeli család (Lester Burnham (Kevin Spacey), Carolyn Burnham (Anette Bening) és a lányuk, Jane Burnham (Thora Birch)) igazából elhidegült és unalmas életét mutatja be: Lester ráébred, hogy munkája (ahonnan kirúgják) és életmódja fásulttá „élő halottá” tette. Felesége, Carolyn, aki férjétől elhidegült, sikertelen a szakmájában (ingatlaneladás) és szakmai irigysége érzelmi és szexuális fellángolásba csap át egy konkurens ingatlanügynök irányába. Lányuk, a kamasz Jane, elutasítja szülei és kortársai életmódját, és próbálja a saját útját megtalálni. A jelenetben látható még Angela Hayes (Mena Suvari), Jane barátnője, a tipikusan sekélyes és buta szépség, aki elnyomja Angelát és minden téren tapasztaltabbnak, sikeresebbnek állítja be magát. Az alig öt perces jelenet az első pár másodpercben két helyszínen játszódik, a Burnham család autójában és a tornateremben. A jelenetben Lester és Carolyn autójukkal egy középiskolai kosármeccsre tartanak (természetesen elkésnek), ahol a szünetben a lányuk is és Angela is fellép.

Tornaterem:

Angela (Jane barátnője): Kit keresel?

Jane (Carolyn és Lester lánya, Angela barátnője): A szüleim is eljönnek. Próbálnak – tudod – aktívan érdeklődni irántam.

Angela: Az gáz. Engem is kikészít.

Jane: Tök seggfejek. Miért nem magukkal törődnek?

A Burnham család autója:

Lester (Jane apja): Biztos, hogy akarja, hogy jöjjünk? Ő kérte?

Carolyn (Jane anyja): Dehogyan, nem akarja, hogy tudjuk, milyen fontos ez neki. De már hetek óta készülnek erre.

Lester: Lefogodom, hogy zokon veszi. És nem látom a James Bond maratont a tévében.

Carolyn: Lester, ez most fontos. Úgy érzem nő a távolság közted és Jane között.

Lester: Nő? Gyűlöl engem.

Carolyn: Csak önfejtű.

Lester: Téged is gyűlöl.

A szülők késve megérkeznek a kosárlabda mérkőzésre, többször is elnézést kérve mennek be a nézőkön keresztül a sor közepén még üresen álló székekhez, Lester közben elesik. A szünetben bevonulnak a lányok, köztük Jane és Angela és táncolni kezdenek.

Lester: Ezután elmehetünk, ugye?

Lester eleinte unottan nézi a produkciót, majd megakad a szeme Angela-n és ettől a pillanattól kezdve csak őt nézi. Egy érzéki jelenetet képzel el Angela-val, amelyben a

lány csak neki táncol. Lester megbabonázva, tágra nyílt szemmel és nyitott szájjal bambán bámul maga elé. A tánc végén felriadva zökken vissza a valóságba.

A szülők kint, az épület előtt várják a lányukat, aki éppen most lép ki az épületből:

Jane: A francba, még itt vannak.

Carolyn: Na, már itt is vannak... hej, nagyon tetszett a táncod...

Lester: Jenny, gratulálok kicsim, remek voltál.

Jane: Nem nyertem semmit...

Lester (Angela-hoz): Lester vagyok Janey apja (Angela-t bámulja)

Angela: Ó, üdv.

Jane: A barátnőm: Angela Hayes.

Lester: Értem, nagyon örvendek, te is jó voltál, a mozgásod nagyon... pontos

Angela: Kösz!

Carolyn: Örvendek Angela! Kicsim, ah, olyan büszke vagyok rád! Nagyon figyeltelek, egyszer sem cseszted el! Na jó... mennünk kell.

Lester: Mit csináltok most lányok?

Jane: Apa!

Angela: Elmegyünk pizzázni.

Lester: Tényleg, elvigyünk? Elvihetünk, kocsival vagyunk, velünk jöttök?

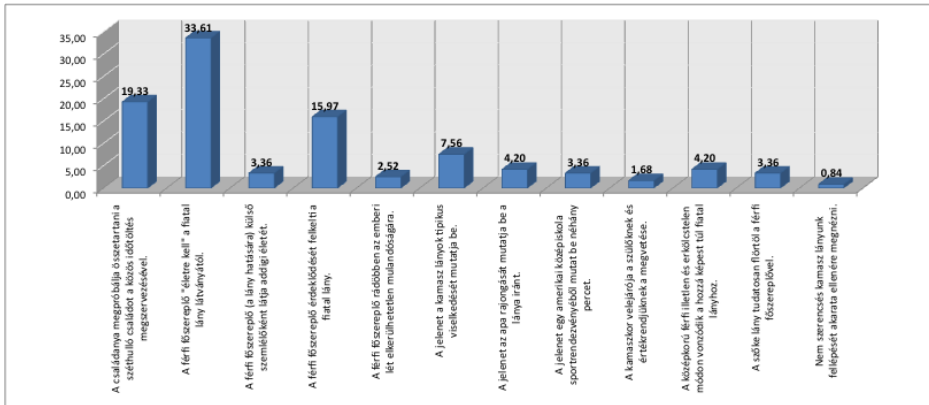
Angel: Kösz, de van kocsim.

Lester: Ó, van kocsid, ez remek, ez remek, mert lassan Janey is szeretne egy kocsit, ugye kicsim?

Jane: Apa, anya már vár...

A kérdőívben megadott válaszlehetőségek a következők:

1. A jelenet egy amerikai középiskola sportrendezvényéből mutat be néhány percet.
2. Fontos, hogy időben érkezzünk az iskolai rendezvényekre, hogy ne hozzuk kellemetlen helyzetbe a gyermekünket.
3. A kamaszkor velejárója a szülőknek és értékrendjüknek a megvetése.
4. Nem szerencsés kamasz lányunk fellépését akarata ellenére megnézni.
5. A művészet még a fásult embereket is magával ragadja.
6. A szóke lány tudatosan flörtöl a férfi főszereplővel.
7. A középkorú férfi illetlen és erkölcstelen módon vonzódik a hozzá képest túl fiatal lányhoz.
8. A jelenet két kamasz lány barátságát mutatja be.
9. A férfi főszereplő rádöbben az emberi lét elkerülhetetlen mulandóságára.
10. A jelenet a kamasz lányok tipikus viselkedését mutatja be.
11. A jelenet az apa rajongását mutatja be a lánya iránt.
12. A férfi főszereplő érdeklődését felkelti a fiatal lány.
13. A családanya megpróbálja összetartani a széthulló családot a közös időtöltés megszervezésével.
14. A férfi főszereplő „életre kell” a fiatal lány látványától.
15. A férfi főszereplő (a lány hatására) külső szemlélőként látja addigi életét.

A válaszokat négy csoportba soroltuk. Az első csoportba tartoznak azok a válaszok, amelyek a mozgókép konkrét jelentésrétegéhez tartoznak:

- A férfi főszereplő érdeklődését felkelti a fiatal lány
- A jelenet a kamasz lányok tipikus viselkedését mutatja be
- A középkorú férfi illetlen és erkölcstelen módon vonzódik a hozzá képest túl fiatal lányhoz
- A jelenet egy amerikai középiskola sportrendezvényéből mutat be néhány percet
- Nem szerencsés kamasz lányunk fellépését akarata ellenére megnézni

A második csoport az irreleváns elvont jelentésréteg:

- A családjában megpróbálja összetartani a széthulló családot a közös időtöltés megszervezésével
- A kamaszkor velejárája a szülőknek és értékrendjüknek a megvetése
- A jelenet két kamasz lány barátságát mutatja be

A harmadik csoport a releváns elvont jelentésréteg:

- A férfi főszereplő „életre kell” a fiatal lány látványától
- A férfi főszereplő rádöbben az emberi lét elkerülhetetlen mulandóságára
- A férfi főszereplő (a lány hatására) külső szemlélőként látja addigi életét

A negyedik csoportba azok a válaszok tartoznak, amelyek nem köthetőek egyértelműen a filmrészlet mondanivalójához:

- A jelenet az apa rajongását mutatja be a lánya iránt
- A szőke lány tudatosan flörtöl a férfi főszereplővel
- Fontos, hogy időben érkezzünk az iskolai rendezvényekre, hogy ne hozzuk kellemetlen helyzetbe a gyermekünket
- A művészet még a fásult embereket is magával ragadja

A mozgókép konkrét jelentésrétegéhez tartozó válaszok nagyon szorosan kapcsolódnak a képernyőn látható és hallható eseményekhez. Azok a válaszadók, akik ezek közül a lehetőségek közül választottak, megfelelően értelmezték a látottakat és a hallottakat, de többnyire csak egy mozzanatot ragadtak meg a cselekménysorból. A válaszadók összesen 31,93%-a tartozik ebbe a csoportba, a válaszok megoszlása a következő:

Ezen a kategórián belül a legtöbb válaszadó (15,97%) szerint „a férfi főszereplő érdeklődését felkelti a fiatal lány”. A második legnépszerűbb válasz (7,56%) szerint „a jelenet a kamasz lányok tipikus viselkedését mutatja be”. A válaszadók 4,2%-a gondolta úgy, hogy a leglényegesebb motívum, hogy „a középkorú férfi illetlen és erkölcstelen módon vonzódik a hozzá képest túl fiatal lányhoz”. A kérdőív kitöltői közül csak néhányan gondolták úgy, hogy a bejátszott filmrészlet lényege, hogy „a jelenet egy amerikai középiskola sportrendezvényéből mutat be néhány percet” (3,36%) és összesen egy válaszadó szavazott a „nem szerencsés kamasz lányunk fellépését akarata ellenére megnézni (0,84%)”.

A második csoport a lényegként az irreleváns elvont jelentésréteghez tartozó válaszokat megjelölők, ők összesen a teljes minta 21,01%-át adták. Ezek a válaszok a

képernyőn látottak absztrahálása során jönnek létre, azaz a befogadó továbbgondolja mindazt, amit lát és hall, azonban az elvonatkoztatás túlságosan általános pl. a kamaszkor velejárója a szülőknél és értékrendjüknek a megvetése (1,68% gondolta így) vagy nem a lényegi motívumokra koncentrál pl. családanya megpróbálja összetartani a széthulló családot a közös időtöltés megszervezésével, amit a kérdőívet kitöltők 19,33%-a jelölt meg. Szintén ehhez a kategóriához tartozik „a jelenet két kamasz lány barátságát mutatja be” válaszlehetőség, azonban a válaszadók közül senki sem gondolta úgy, hogy ez lenne a látott filmrészlet lényege.

A harmadik csoport a releváns elvont jelentésréteg. Ezek a válaszok is a képernyőn látottak absztrahálása során jönnek létre és az elvonatkoztatás a lényegi elemek megragadásával történik. A befogadó, felülemelkedve a konkrét jelentésrétegen, olyan jelentésszöveket ismer fel, amelyek túlmutatnak az individuumon és a nembeliség nézőpontjából világítják meg az esemény sor lényegét. A válaszadók 39,49%-a tartozik ebbe a csoportba. Feltehetőleg a kiváló színészi játéknak köszönhetően nem csak ebben a kategóriában, de az összes kérdés közül a legnépszerűbb válasz: „a férfi főszereplő „életre kell” a fiatal lány látványától”, amelyet a válaszadók 33,61%-a jelölt meg a filmrészlet lényegeként. A második legnépszerűbb válasz „a férfi főszereplő (a lány hatására) külső szemlélőként látja addigi életét, amelyre 3,36%-nyian voksoltak. A válaszadók mindössze 2,52%-a gondola úgy, hogy a mozgókép lényege az, hogy „a férfi főszereplő rádöbben az emberi lét elkerülhetetlen mulandóságára.

A negyedik csoportba azok a válaszok tartoznak, amelyek nem köthetőek egyértelműen a filmrészlet mondanivalójához. Véleményünk szerint, azok a válaszadók (összesen 7,56%-nyian), akik ezeket az elemeket jelölték meg a film lényegi mondanivalójaként, nem megfelelően értelmezték az audiovizuális információhordozó üzenetét. A válaszadók 4,42%-a gondolta úgy, hogy a bemutatott filmrészlet „az apa rajongását mutatja be a lánya iránt”, annak ellenére, hogy a videón az apa gondolatai sokkal inkább Angela, a lánya barátnője körül forognak. A kérdőív kitöltői közül 3,36% véleménye szerint „a szőke lány tudatosan flörtöl a férfi főszereplővel”, holott a jelentnek ez a része, csupán az apa, azaz Lester képzeletében játszódik le. Még két válasz elérhető volt ebben a kategóriában, ezek közül az egyik a „fontos, hogy időben érkezzünk az iskolai rendezvényekre, hogy ne hozzuk kellemetlen helyzetbe a gyermekünket” a másik pedig „a művészet még a fásult embereket is magával ragadja” de ezeket a válaszlehetőségeket egyetlen válaszadó sem választotta.

Összefoglalás

Az imént bemutatott vizsgálat során azt próbáltuk meg kideríteni, hogy vajon meghatározható-e a mozgóképek lényege, hiszen minden befogadóban a saját személyiségén keresztül szűrve jönnek létre azok a gondolatok, amelyet a mozgókép lényegének nevezhetünk. Éppen ezért nem volt arra lehetőségünk, hogy minden, a vizsgálatban résztvevő személyt megkérjünk arra, hogy mondja el a véleményét, hanem e helyett kérdőíveket hoztunk létre, amelyek – véleményünk szerint – tartalmazták a legfontosabb válaszlehetőségeket. A vizsgálatok során figyelembe kellett vennünk, hogy a különböző műfajok jelentésének rétegezettsége eltérő lehet, ráadásul a vizuális és az auditív információs csatorna hatása egyszerre éri a befogadót, ezért a vizsgálathoz

próbáltunk olyan médiaelemeket kiválasztani, amelyeknél ezeknek a tényezőknek a hatása viszonylag objektíven értelmezhető.

A kísérlet során elsőként egy némafilmből kiragadott részlet jelentéstartalmát vizsgáltuk meg kérdőívek segítségével a főiskola hallgatói körében, hiszen ebben az esetben az auditív csatorna nem volt hatással a befogadókra a lényegkiemelés tekintetében. A vizsgált, alig három perces filmrészlet – az alkotó zsenialitásának következtében – számos jelentésréteggel és árnyalattal volt felruházható. Véleményünk szerint a válaszok között nem volt olyan, amelyet egyértelműen „hibásnak” lehetett volna tekinteni, ezért ebben az esetben a válaszok leginkább azt mutatták meg, hogy az előre megadott válaszlehetőségek közül melyiket érezte a befogadó a hozzá legközelebb állónak és nem azt, hogy félreértette-e a befogadó a filmrészlet lényegét.

Az első vizsgálat eredményei alapján logikusnak tűnt, hogy a vizsgálatba vonjunk be olyan mozgóképeket, amelyek kevesebb jelentésréteggel bírnak (rendszerint ilyenek pl. a hírek, dokumentumfilmek stb.). Ennél műfajnál vizsgáltuk meg az auditív csatorna szerepét is, hiszen a műfaj sajátosságaiból adódik, hogy az auditív csatornának nagyon fontos szerepe van (a tudósításokat rendszerint az auditív információra alapozva készítik el).

A második filmrészlet tehát a híradásokból való. A kiválasztás elsődleges szempontja egyrészt az volt, hogy csupán a képek alapján, a hang meghallgatása nélkül következtetni lehessen a tartalomra, másrészt a jelentésrétegek száma alacsony legyen. Meglepő módon a válaszadók majdnem fele, csupán a vizuális információ alapján kitalálta, hogy miről szólt a videorészlet.

A harmadik mozgóképet is a híradásokból választottuk. A kiválasztás szempontja az volt, hogy egy hosszabb, esetleg mélyebb jelentésréteget is hordozó filmrészlet lényege is meghatározható-e csupán a képek alapján? Válasz az, hogy úgy tűnik igen, hiszen a válaszadók majdnem fele, csupán a vizuális információ alapján ebben az esetben is kitalálta, hogy miről szólt a híradórészlet.

A negyedik filmrészlet kiválasztásánál fontos volt, hogy a némafilmhez hasonlóan fikciós film legyen, ugyanakkor legyen benne párbeszéd is. A fikciós filmek párbeszédei segítenek megérteni a szereplők nézőpontját, egymáshoz való viszonyulásukat, árnyalják a szereplők személyiségét, de koránt sem olyan informatívak mint pl. a híradásoknál. Ez többek között azért nagyon fontos, mert a fikciós filmek lényegét így számos esetben nem köthetjük szorosan az auditív csatornához. A film lényegének megértéséhez szükséges információt a szereplők gyakran ki sem mondják, illetve bizonyos esetekben tudatosan elhallgatják és nagyon fontos szerepe van annak is, ahogy a szavakat kimondják (intonáció, indulatok stb.). Ráadásul a vizuális információ sem úgy utal a mozgókép lényegére, mint a pl. a híradásokban: a jól elkülöníthető tárgyi elemeken kívül szimbólumok, gesztusok, mimika, színek és még számtalan más elem, az auditív információval együtt, a befogadó asszociativitásán és kulturális meghatározottságán átszűrve alkotja meg a mű individualizált lényegét.

A filmrészlet vizsgálata során kapott válaszokat négy csoportba soroltuk. Az első csoportba tartoztak azok a válaszok, amelyek a mozgókép konkrét jelentésrétegéhez tartoztak, a második csoport az irreleváns elvont jelentésréteg, a harmadik csoport a releváns elvont jelentésréteg, míg a negyedik csoportba azok a válaszok tartoztak, amelyek nem voltak egyértelműen köthetőek a filmrészlet mondanivalójához. A vizuális lényegkiemelés szempontjából rendkívül pozitív eredmény, hogy a válaszadók közül a

legtöbben abba csoportba tartoztak, akik nem csak a filmrészlet konkrét jelentésrétegét értették meg, hanem a mélyebb, árnyaltabb mondanivaló is eljutott hozzájuk, és a legkevesebben voltak azok, akik a mozgóképfelület üzenetét félreértették.